

SVETOZOR

Ročník XXIX

V Praze, 3. května 1895

Číslo 25 (1454)

REKRUTI.

Ryto dle obrazu VOJTĚCHA BARTOŇKY.

Břetislav a Jitka

Episoda z univerzitního života starodávného.

Napsal Dr. Zikmund Winter.

(Pokračování.)

Kautský Pragenus, kollega školy sv. Jindřicha, byl takto ostrý hoch. Do své školy dosti často vracel se nočně bez karkule, někdy i bez pláště, jindy s pláštěm hodně pomazaným, čehož ovšem nedivno, vždyť u věže sv. Jindřicha byly pro oheň dvě ohromné louže živýny, téměř dva rybníky pražské, plné žab a žíhal, a lidé snadno mohli se stát, když statný kollega nočně domů se bral, než dospěl na hřbitov a do školy, že poněkud namočil se v pražském rybníku u věže. Před čtyřmi asi nedělemi odsoudili ho mistři v universi do školního karceru čili do kurníka, potom hned ho Kampanus vyvolil, aby hrál Břetislava. Bylť pěkný mladík, jiskrného oka, plecí zavazalých, junák, jenž dobře mohl unést i odněsti Jutu Někyni a přeseknouti železné řetězy přes cestu napjatě.

Skoro všechno klubko z kouta u dveří hnalo se pro Kautského, aby šel deklamovat. Mrštým krokem přiskočil sem, kde mistr Kampanus se svým spolekem stál, jsa v četbu pohroužen. Před Kautského postavil se zase Bohuslav Brodenus a spustil. Přemlouval Břetislava tím rozumem, jak ho naváděl v předěle scéně kníže Oldřich. Ale po několika verších, které odříkal sličný pan kollega od sv. Jindřicha, pozorujeme, že Břetislavovi se nechce do ženění, slyšíme pevně odhodlání, že půjde do světa, třeba jen do Němce, za slavným činy.

Mistr Kampanus vidí, že Břetislav svoje odhodlání a jiné všechny rozumy říká ne z paměti ven, ale stálým přimrkováním do škartice, přebíral se několikrát mrzutě ve vousech a zamračené odesel k jiné skupině.

Půjdem za ním.

Kampanus snad neviděl, ale my všetečkově cestou dobře vidíme, že za obšírným stolem, jenž všecek položen věcmi divadelními jako kram na tarmarce, sedí při zdi, dosti dobře skryt, počestný bakalář Zderazský Chalybaeus a hraje s nějakým učeným kollegem zcela potichounku v karty. Váček s třapcem má na koleně. At hraje, půjdeme v koutě k oknu za Kampanem.

Tu stojí bezbradý mladíček za dívku přestrojený, a druhý o malounko starší proti němu v mužských poctivcích a v kortukálu čili krinolině. Právě něco doříkali. Přistoupivše blíž pozorujeme dva starší pány na stolicích sedící; kolem nich šuměla a šustila hromádka stojících, přistupujících, odcházejících.

V tom vstane jeden z pánů vážných a poklepav na vrch mladíkovi jednomu i druhému dí laskavě po latinsky, že dobře říkali, dobře uměli, a slibuje, když tak budou říkati na scéně, že dostanou od něho pěkně uvázané fabule Aesopi a Comedias Terentii.

Jenž tak laskavě hovořil, byl anatom mistr Jessenius, a druhý, jenž pomáhal kýváním hlavy chlapce chváliti, byl Adam Huberus z Rysenpachu. Na obou bylo patrné, že jsou takových her velice mluvníci.

Jednomu z mladenců zářily oči radostí, druhý byl zamlklý. Doktor Huber postřehl smutek a proto děl, bera chlapce za bradu: »Poslyš, Linhart, je-li tobě úloha báby nemila, Johannes Modestus Slanský je k ní hotov, to se může zjináčiti, věz, říkaš to dobře, dejdeš chválu jistě a urozený pan otec tvůj i s paní mateří budou s tebou spokojeni jako s tuchle s bratříkem tvým Matějem. Oba Judith nemůže vystavovati. Usnyš si a nemrať se! Sic jinak kdyby chtěl tobě Vilém Oudrecký z Oudře přepustiti Boženu kněžnu, nic proti nám nebude, povolíme tomu, ale naposled bába už jako bába, umudří se!»

Chlapec nerikal nic, jen hleděl rozpačité k zemi a od země vznášel zase oko rozpačité k erbům ošumělým, na zdi saské stuby namalovaným.

Nám je podivno, kterak mohlo takové holopístě mladické představovati starou bábu, ale vědouce, že to tehda na divadlech vůbec zvykem, že chlapci bylo hrati všechny ženské úlohy, netrudíme si mysl děle a poslechneme; hoši scenu začínají. Stojí proti sobě se školáckou naivností. Mluvíti začal urozený Mathias Štampach ze Štampachu, Judith s vycpanými rukávy a oplecím, hojně tracounky posíťmá a trpytí. Toto oplecí skvostně přinesl odněkud Kautský, ale nechtěl říci odkud. Dost se ho našel i nadobírali s děvčetem, jež zapůjčilo oplecí do kolleje.

Teď hovoří druhý bratr. Bába. Hovoří sopranem vysokým a bez zastávky odkává svoje latinské senáry a septenary trochajské, jichž obsah k té mladické tváři divně se hodil. Hovořil vzletně, že Judithu vystřihá všech mužských, ale zvláště těch, kteří jsou špatní a drží se špatných ženšin. To varování vyslechla Judith až příliš trpělivě.

Když sopráněk bábín dohlaholil, chtěla Judith obšírnými verši stejným sopránkem jiti kamsi do města na procházku sama.

Podezřelá věc!

Ale bába ozve se zase vysokým hlasem, že slečna nedovolí nikam, necht přejít na procházku do uzavřité zahrady klášterní. Při tom se dovídáme, že tam bude slečna od báby hlídána, aby žádný z těch špatných mužských k ní nemohl.

Tím scena skonána, a Huber i Jessenius znova pochvalují, k nimž přidává se i Kampanus, jenž s patrným potěšením scenu byl vyslechl.

Zatím co Kampanus oběma Štampachům potom některé metrum chybně přednesené vykládal, jel se Huber sháněti k příští scéně rektora sv. Michalského Lykaona. Ochotní studenti a bakaláři druh přes druhu křikali Lykaon! Lykaon!

Dost zvolna zdvihl se Lykaon ze skryše za stolem přeplněným divadelní garderobou, vystal z hradby oněch krutův a kapalinův i helmic, které včera primator staropražský byl zapůjčil a přinésti dal slavné kolleji císaře Karla IV. Měl Lykaon za tou hradbou až do té chvíle hrát s Chalybaem v karty, vystřídav se v tom některým jiným kollegem.

Už také Chalybaeus volal k scéně jakés v Řezné měste, kdež na klášterskou zahradu právě byla Judith odeslá s babou procházet se.

Lykaon zvolna dospěl v koutě, kde mu bylo mluvit; Chalybaeus odsázel z ruky na ruku několik penězův a vsunuv je ve váček s třapcem, krácel ještě pomaleji, mrzutěji do kouta za Lykaonem. Karty vstrčil do měščku za pasem.

V tom přitočil se k němu pedellus a tiše rec: »Domine, kartů mi neračte potratiti, raději vraťte hned!»

»Půjdeš!« zkríkne bakalář dosti hlasitě »půjdeš k čertu! Vari nebo dostaneš šustla! A po tom zdvorilém oslovění mírněji mu přišepce: Mily Jakobe Zychu, až skoním to povídání, hodíme se a pohrajeme ještě ve dva roky čas; co bychom tu jinak dělali, piva málo, řečí moc; přec slibovals jménem Kampanusovým, že nás tu v pivě utopíš, a čertí vědí, že jste nepřinesli ani dvě konvice, co to na tolik, a nad to vejše ti lotrovští expendent na cestě nejmíň pintu ucercají a —«

»Chalybaeus!« »Dominus Chalybaeus!« volá se z netrpělivého kouta už po kolikrát. Prvnější zvolání učenému bakaláři sotva mimo uši šoustlo, ale teď už nemohl neslyšeti: »Herež!« volal, »už jdu!»

Kampanus domněl se jakoby byl neviděl, že bakaláři v ústraní hrají pohoršlivě v karty, přivítav se optal přichozícího bakaláře, chce-li býti jakožto správce kláštera oděn nějakou mnišskou kuklí neboli jako rytířský laik s mečem. »Do kuklice mnišské, Vaše Milosti pane probošte, nepolezu, brr, mnišská kukla, nečacké roucho!« bakalář v odvet děl a již vytahoval z rukávu škartici, aby říkal verše klášterského správce.

Ale musil sečkat.

Mluvit zatím už Lykaon, rektor od sv. Michala. Mluvil dlouhá komickou, slyšíme několikrát po sobě, že má hlad, ozve se z úst jeho v ozdobné latině i ono moderní přísloví mnohých lidí, že jich bohem je žaludek, a konečně slyšíme rozhodnutí hladovitého deklamatora, jenž sebou komicky sem tam zmítal, že vejde v klášterskou kuchyni, aby tam ukradl něco k snědku. Z řeči též pochopujeme, že chlap se zove Caelio, že je Čech z průvodu Břetislavova, do Řezna právě přišlého. To si tak myslíme, že se kpežie Břetislav takovým dvořanem, jenž chce v klášteře krásti, přišel pěkně nedoporučit. HWEZDOSLAVA

V prostřed síně nastala v ráz prudká hádka.

Dva studentiči hádali se o nějakou zbraň. Tahali se o krutý, o příbu, drali se o kopy tak beze vsí opatrnosti, že div nevyrázili přistojícím a přichozícím oko; konečně jeden druhému narazil příbu hluboce pod uši, až se kuckal. Z toho smích veliký.

Huber rychle přišel soubor přetřhnout a přetřhnul i vyslovil, že oběma, jak Stranskému tak Kecelovi, když si takto zuřivě vodu spíš náleží do ruky dátí smeták ze smetáče, přikročil ke skupině, v níž právě říkal Kautský, smělý Břetislav, že unese děvku hned, jak bába v zahradě usne.

Chceme právě o tom drobet přemítati, kterak mohl Břetislav tak jistojistě věděti, že bába usne, v tom ozve se od okna strašlivé řvání, asi takové, jako když někdo by stříhal vepří ocasek. Hrozně řvání, všeckem šum převyšující, také pozorujeme, že od okna poslouchají ustupují a expendent drobní divoce do výše vyskakují.

Jenom Jakub Zych, minister čili pedellus, neřval si pekelného řvání, alebrž zcela klidně z něho přecháčku táhl do sebe příjemný mok od Goliášů v nově přinesený, a vytáhnuv zase tiše postavil, odkud byl vzal.

Řvání u okna způsobil Caelio čili Lykaon, rektor sv. Michalský, jež Chalybaeus nějakým zlomkem s kovovou špicí, snad švejnským nekřesťanským mlátil. Tepal ho bezpochyby jen na oko, ale Lykaon křičel nejinak než jako onen vepř, o němž svrchu řeč, že mu řezali ocasek. Při tom rozbíhaje rukama běhal od okna ke zdi a ode zdi k oknu jako pošelý; tak že divákům bylo nespoutati.

Chápeme již, že Caeliovi se kpežie v klášterské kuchyni podařila, ale hned že dostalo se mu za ni od správce příslušné odměny na hřbet. Domníváme se, že tato scena se zajisté bude libiti hodně.

»Který proklatý Rybaltník mi tady vychlestal pivo?« volá do obecného šumu císař Jindřich čili Henricus caesar, takto jináče Ripanus Plesnensis, rektor školy od sv. Mikuláše. Při tom vztekale obracel cínový žejdlík nahoru dolů, jakoby z něho chtěl odpovědi vymutiti.

Pokoušel se těšiti ho Gabriel Svěchinus z Paumberka, Chrudimán, student dospělý. Těšil ho slovem moudrým a praprdným: »Víš, bakaláři, kdybys sem postavil pikaet střep, zůstane netknut od jitrů až do kumpleti, ale postav sem pivo a poodejdi, hned přeč bude! Psi dní a žíže velika!«

»Puer Jaromiri!« »Puer Jaromiri!« volá několik hlasů na Gabriele Svěchina Chrudimana. V tom už také přikročil k Svěchinovi bakalář od sv. Vojtěcha Rasmus Zdenarus, oblečený v nějaký damaškový kaftan: »Pojď, jsem rád, že Kampanus chce dokonati naši scenu, pojď, až z té psiny tu vyvážnem, pak (nakloniv se k uchu jeho), pak k sladké Marjáně v domě Sixtovic! Tam chládek, tam samček rakovnícký i zátecky: zátecky ztyhus lepší!«

A pomlaskávaje vedl mladšího spoluherce do třetího kouta stuby Saxonum, kde stáli již Kampanus s Huberem přebírajíce se v škartěkách. Mistr Jessenius z šumu již před chvílí se vytratil; místo něho vchází teď mistr Bacháček, rector universitatis, professor, astronom, lektor řečtiny a vůbec všestranný, výtečný mistr v učení pražském.

(Pokračování.)

Z písní poutníka.

Hali se zas keť i strom
v rudobílý květ,
šípem skví se skalný lom,
písní chvil se snět;
já tou krásou kráčeje
květ jsem zvednul s koleje,
ten měl listku pět.

Bože! Co jsem četl z nich!
V prvním mládí ples,
v druhém lásky teply jih
k spánku se mi snes,
v třetím zněla přesladká
o štěstí mi pohádka,
již jsem slyšel kdes.

Čtvrtý dýchal naději,
pátý pravil: V klid
bouřnou žití perej!
odvahu máš jít?
A než dal jsem odpověď,
vitr šeptnul: Lístku, leť
a lupíněk — lit.

Tak jsem držel na dlani
v posled hoj stvol
a jen vrásku na skrání
a jen v srdci bol!
Mládí, láska, naděje,
šťěstí, klid! — Vše rozevře
vichr, jenž hřmí kol.

V přírodě tak lask i jas
kráčí bloud stín;
pro jiného roste klas —
mně jen žlutý blín,
nezvednu víc jeden květ,
které sype šípku snět
v lučin smavý klín!

Z všeho, co najdeme na světě tom,
ať v slzách, ať v radosti tuše,
ať nebe se usmívá, ať bouří hrom,
ať květy plá, sdrán ať je života strom,
v sled vlastní jen zbude nám duše.

S dlaně Tvůrce spadly
jablonoňový květ —
proč jen můžem' svadit
přinést jej zpět?

Z všeho, co najdeme na světě tom,
ať los nás trísá či hladí,
ať nebe se usmívá, ať bouří hrom,
ať květy plá, sdrán ať je života strom,
přec nejkrásší bylo jen mládí!

S dlaně Tvůrce spadly
jasminový květ —
proč jen můžem' svadit
přinést jej zpět?

Z všeho, co najdeme na světě tom,
ať s Bohem či ďáblem je sázka,
ať nebe se usmívá, ať bouří hrom,
ať květy plá, sdrán ať je života strom,
v sled největší dar byla láska!

S dlaně Tvůrce spadly
granátový květ —
proč jen můžem' svadit
přinést jej zpět?

Tak jsem si zpíval cestou podle skal,
a vedle mne se kdosi zachechtal,
a vedle kdosi přitlučeně lkal:
Ó duše! ó láska! ó mládí!!!
Že nelze nám čistý troj ten květ
ve smrti hodině Tvůrci dát zpět,
jak druhdy kveť.

že nejvíce v něm vlepil rád!
Tak jsem se stokrát cestou svou ptal
u moře, v pralesích, ve stínu skal,
vždy kdosi se chechtal a kdosi se smál,
a já jen lkal,
ten život dál ku hrobu pádí —
Ó duše! ó láska! ó mládí!!!

Kočky zas puč
mládě na snět,
jarní potok hluch
ledu ve změt,
skrivan kdesi jása:
Radost, láska, kráska!
Srdce, jak je ti?

Slyšs? — Ve tvém nitru
hrají andělé;
z noci v den cos k jitra
táhne veselé
jako křídlo bílé
Snad je tato chvíle
květná neděle?

Z daleka i zvony
ozvály se již,
slavné, vážné tóny,
a zní blíž a blíž,
svatá chvíle Smíru
leť po vesmíru,
snímá starou tíž.

Kočky zas raší,
v houštině lík-pták
vše jest velké krásší,
libeznější tak;
velké odpuštění
zem na Eden mění,
vzhůru do oblak!

(Poutník se loučí.)

Nežli za tím rohem skály zmizím,
která sluje Smrti, ať jedno zvím:
že svým jsem pěl, ne cizím.

Může být skromnějšího práni?
Nechci laur, ni potlesk za svůj vým,
chci pouze — naslouchání.

Však již ani tak se nenabízím,
dostačí mi, a to jistě vím,
že byl jsem vždycky ryším.

A s tím již klidně zmizím.

Jar. Vrchlický.

List o českém básnictví národním.

Napsal prof. E. Albert.

Vydávaje německý překlad vybraných
básní českých z doby nejnovější, měl
jsem nemalou potíž, jak látku spořádati. Ko-
nečně jsem se ustanovil na tom, že do jednoho
svazku dám ty básničky, kteří se berou směry
podobnými, jakými se berou i básníci cizí; do
svazku druhého, jenž se už tiskne, že pojmu
básničky ty, kteří se vůbec považují za básníky
národní. Zdálo se mi, že toto rozdělení je nej-
přirozenější. Umění české jako celá naše vzde-
lanost, při centrálním položení naší země ne-
může zůstati netknuto tím, co se děje venku.
Mýslénky, city, duševní snahy, hmotné pokroky
kolují za našich dob tak rychle světem, že
k nám jdou mohutné proudy kulturní ze všech
stran; naopak jest to čestným našim úkolem,
aby i od nás co nejvíce se dostalo do světa
těch prací, kterým svou pečť vrazil duch če-
ského národa. Z toho hlediště lze si věc po-
mysliti tak, jakoby do naší země, ze všech
stran horami obklopené, jednou stranou vni-

kaly proudy zvenku a kolující tu a přibíhávše
z pramenů domácích své přítoky, jinými stra-
nami zase vynikaly ven, aby se tam smísily
s motem nynějšího kulturního života. Čím více
se k nám dostane, tím více budeme obohaceni;
čím více vydáme ze sebe a vyjde od nás, tím
větší bude naše zásluha o lidské pokolení.

Avšak kteří jsou to básníkové, jež poklá-
dají za národní?

Snáz jest celkem vytknouti ty, kteří se
berou směry literatury světové, ježto můžeme
ukázati na vzory, za kterými šli. Které vzory
a nás se zalíbily, to samo je otázkou dost
zajímavou a jistě bude o ní uvažováno v de-
jinách literatury světové.

Čím však jest charakterisován básník ná-
rodní?

Čilejší diskuse literární a kritické, které
se poslední dobou ozvaly, dotkly se tu i tam
otázky této lehounce. I zdá se mi, že nadešel
okamžik, aby se k věci přihlédlo bliže.

Ze A. Heyduk, Sv. Cech, E. Krásnohorská
representují básnictví národní, to se pokládá
za věc samozřejmou; a právě hledě k tomuto
minění, pevně ustálenému, jsem práce jejich
pojal do svazku čtvrtého.

Avšak tím není otázka odhryta, ježto není
vysvětlena. Budiž mi tedy dovoleno, něco
o tom pronést.

* * *

Kdo se o věci trochu jal přemýšleti, shledá
ihned, že vezíme všichni v jakési terminologické
neurčitosti. Zvykli jsme totiž bráti slovo »ná-
rod« ve smyslu tu širším, tu užším. Mluvíme
o písničích »národních«, o hospodářství »národ-
ním«, o politice »národní«, jakoby slovo »ná-
rodní« mělo ve všech případech těchto smysl
tentýž. Není tomu tak.

Za let právě minulých ujalo se v píse-
nictví českém výborné slovo »lidový«. Mluvíce
o písničích »národních«, máme na mysli písni
»lidové«; mluvíce o hospodářství »národním«,
bereme slovo »národní« ve smyslu širším.

I není pochyby, že by všecko to, co se
psalo o písničích národních, o básnictví národ-
ním, za doby naší mělo jiný nápis. Jistě by
Štúr nyní nepsal o »národních« písničích slo-
vanských, nýbrž o »lidových«. A tak i onen
časopis, v němž český folklór se pěstuje, ne-
nazývá se Český »národ«, ale Český »lid«. Pa-
lackého »Dějiny národu českého« zůstávají zase
povždy dějinami »národa«.

Netřeba se pouštěti do širšího o tom uvažo-
vání, jaký rozdíl mezi »národem« a »lidem«.
Příklady uvedené postačují. Jakmile se po-
stupem vzdělanosti z lidu jistá vrstva vyloupne,
která vede svou, již nastává kontrast mezi ní
a ostatkem; pak již jsou vedle sebe lid a něco,
co se za lid nepokládá. Obě dohromady, dokud
původu sobě společného se podstatně drží,
tvorí národ. V básnictví nepochybujeme o tom,
co je lidové. Je to píseň, t. j. básně zpívána,
v lidu samém vzniklá.

Jako se v žití společenském a v politice
jistě vrstvy národa od lidu odlučují, tak i v bás-
nictví se od písni lidové odštěpuje básnictví
umělecké. Vznikají básníci, kteří vynikají. Umění
jejich je individuálního rázu. Vystupuje nad
básnictví lidové. Aneb se básnictví umělecké
zrodí dle vzorů cizích. Pokud básnictví umě-
lecké se podstatně drží básnictví lidového, je
básnictvím národním.

Podstatně! Podstatou touto jistě není jazyk
sám, sice by všecko básnictví české bylo i ná-
rodní. Znamenitá antika Vrchlického by také
byla národní. Patrně třeba, aby přistoupily
ještě jiné momenty. Přihlédneme-li k tomu tak,
jak nám to na mysli staví vývoj samého bás-
nictví našeho.

Když J. Jungmann o povznesení jazyka a
národa svého přemítal, dobře a jasně poznal,
že je v Čechách sice píseň lidová, ale že není
básnictví uměleckého. Aby toto povstati a bás-
nictví evropskému se vůbec někdy rovnati
mohlo, bylo nevyhnutelné, vypilovati mladý
básnickou. Kdyby Jungmann sám byl býval
geniem básnickým, byl by stvořil básnickou

„Silniční závody“. Maloval HANS HALL.